

УДК 378:373.2

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

Рабецька Н.Л.,
здобувач кафедри педагогіки

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

У статті обґрунтовуються педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери у процесі професійної підготовки в закладах вищої освіти. Такими педагогічними умовами виступають: систематизація знань майбутніх фахівців щодо варіативності комунікативної взаємодії в соціальній сфері; залучення студентів до розроблення комунікативних моделей поведінки в соціальній сфері; педагогічна підтримка становлення майбутніх фахівців соціономічної сфери як суб'єктів професійної комунікації.

Ключові слова: майбутні фахівці соціономічної сфери, педагогічні умови, систематизація знань, комунікативна взаємодія, комунікативні моделі поведінки, педагогічна підтримка.

В статье обосновываются педагогические условия формирования коммуникативной компетентности будущих специалистов социономической сферы в процессе профессиональной подготовки в заведениях высшего образования. Такими педагогическими условиями выступают: систематизация знаний будущих специалистов относительно вариативности коммуникативного взаимодействия в социальной сфере; приобщение студентов к разработке коммуникативных моделей поведения в социальной сфере; педагогическая поддержка становления будущих специалистов социономической сферы как субъектов профессиональной коммуникации.

Ключевые слова: будущие специалисты социономической сферы, педагогические условия, систематизация знаний, коммуникативное взаимодействие, коммуникативные модели поведения, педагогическая поддержка.

Rabetska N.L. PEDAGOGICAL CONDITIONS OF COMMUNICATIVE COMPETENCE FORMATION OF FUTURE SPECIALISTS IN THE SOCIONOMIC SPHERE

The article proves pedagogical conditions of communicative competence formation of future specialists in the socioeconomic sphere in the process of professional training in higher education institutions. Such pedagogical conditions are: systematization of students' knowledge of the variability of communicative interaction in the social sphere; involvement of students to the development of communicative behavioral patterns in the social sphere; pedagogical support for the formation of future specialists of the socioeconomic sphere as subjects of professional communication.

Key words: future specialists of the socioeconomic sphere, pedagogical conditions, systematization of knowledge, communicative interaction, communicative behavioral patterns, pedagogical support.

Постановка проблеми. В умовах реформування вищої освіти в Україні значна увага приділяється компетентнісному підходу у професійній підготовці майбутніх фахівців різних галузей, зокрема у галузі освіти, що сприяє професійному становленню студентів ще під час навчання у закладах вищої освіти. У вимірі компетентнісного підходу глобальною освітньою метою є формування компетентності майбутнього фахівця, здатного діяти в проблемних ситуаціях на підставі засвоєної сукупності загальнокультурних і професійних компетенцій [8, с. 46]. Зазначене зумовлює оновлення змісту і форм організації освітнього процесу для формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів соціономічної сфери, важливим складником якої виступає комунікативна компетентність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що проблемі формування комунікативної компетентності особистості приділяють увагу вітчизняні й зарубіжні вчені в галузі педагогіки і психології С. Адамів, А. Андрієнко, О. Аршавська, О. Бермус, А. Богуш, Т. Бутенко, Н. Волкова, Т. Вольфовська, М. Вятунев Н. Гез, Т. Дементаєва, М. Заброцький, Д. Ізаренков, О. Касаткіна, О. Кравченко-Дзондза, Б. Ломов, С. Максименко, Т. Мішеніна, А. Москаленко, Р. Мільруд, О. Овчарук, С. Петрушин, О. Пометун, Л. Савенкова, Ю. Федоренко та ін., які наголошують, що на сучасному етапі реформування освіти постає необхідність розв'язання різноманітних проблем, пов'язаних із низьким рівнем комунікативної компетентності молоді. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених проблемам підготовки майбутніх фахівців

соціономічної сфери, педагогічні умови формування їх комунікативної компетентності висвітлено в науковій літературі недостатньо.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні й обґрунтуванні педагогічних умов, що сприятимуть формуванню комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери у процесі професійної підготовки в закладах вищої педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спільним для всіх професій соціономічної сфери є робота з людьми, надання їм необхідної допомоги, що вимагає від майбутніх фахівців (соціальних педагогів, психологів, правознавців тощо) набуття відповідних знань, умінь і навичок, певного досвіду щодо організації позитивного спілкування й ефективної взаємодії з ними у вирішенні нестандартних життєво значущих для клієнтів ситуаціях, що виникають. З огляду на зазначене, у процесі професійної підготовки значну увагу варто приділяти формуванню комунікативної компетентності, яка для майбутніх фахівців соціономічної сфери є професійно зумовленою якістю.

В аспекті дослідження комунікативну компетентність майбутніх фахівців соціономічної сфери визначаємо як складно структуроване, полікомпонентне особистісне утворення, що ґрунтується на сукупності знань, умінь, досвіду організації професійного спілкування і міжособистісної взаємодії на підставі конструктивного діалогу й характеризується мовленнєвою грамотністю, здатністю сприймати й розуміти партнерів по взаємодії, застосовувати елементи невербальної комунікації, аналізувати власну діяльність і діяльність інших людей, а також здатністю до комунікативної толерантності, емоційної саморегуляції, емпатії, запобігання й вирішення конфліктів у професійній діяльності.

Формуванню комунікативної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців-соціономів сприятиме впровадження відповідних педагогічних умов.

У дослідженні педагогічні умови розуміємо як сукупність спеціально створених обставин, що враховують специфіку майбутньої професійної діяльності студентів і впливають на формування складників комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери у процесі підготовки в закладах вищої освіти, а саме систематизація знань щодо варіативності комунікативної взаємодії в соціальній сфері; залучення студентів до розроблення комунікативних моделей поведінки в соціальній сфері; педагогічна підтримка ста-

новлення майбутніх фахівців соціономічної сфери як суб'єктів професійної комунікації.

Вибір педагогічної умови «Систематизація знань майбутніх фахівців щодо варіативності комунікативної взаємодії в соціальній сфері» зумовлений насамперед тим, що однією з основних причин слабого оволодіння студентами системою знань, виникнення проблем у процесі вивчення навчальних дисциплін у закладах вищої освіти є несформованість у них умінь систематизації й узагальнення знань, що є одним із важливих елементів процесу навчання. Без них неможливо було б свідоме й міцне засвоєння знань, навичок та вмінь, особливо тих, які мають зберігатися в пам'яті людини тривалий період або все життя. У навчанні узагальнення та систематизація зазвичай здійснюються паралельно і мають місце на кожному етапі засвоєння знань та вмінь студентів з кожного навчального предмета. Узагальнення відіграє надзвичайно важливу роль у процесі навчання. Насамперед на основі узагальнення студенти засвоюють наукові поняття, оволодівають професійною термінологією.

Проблемі систематизації та інтеграції знань приділяв значну увагу Г. Ващенко, який надавав винятково великого значення формуванню системних знань «Наука – система знань, і де нема системи, нема і науки. Принцип систематичності сприяє виробленню цілісного світогляду. Знання треба подавати так, щоб вони були внутрішньо пов'язані між собою, щоб уся їх сума творила цілісність» [1, с. 36].

Наукове знання, незалежно від своєї природи, виражається саме в системі, «яка синтезує сукупність знань про предмет і має певну структуру» [6, с. 52]. Характерною ознакою системи знань, зокрема системи знань студентів про певну сукупність явищ та процесів, зазначає З. Решетова, є відносна неоднорідність елементів системи, яка виражається в тому, що елементом системи є поняття. Однак система наукових знань студентів ніколи не зводиться лише до понять, які є її фундаментом, а включає також наукові факти, закони, теорії тощо. Будь-яке наукове поняття конкретне і визначене лише всередині певної теоретичної системи, «тому засвоєння окремого поняття передбачає одночасне засвоєння суміжних понять та інших елементів системи» [6, с. 16].

На нашу думку, у процесі навчання майбутні фахівці мають систематизувати знання щодо різноманітних ситуацій, що можуть виникнути в професійній діяльності, в основі яких лежить комунікативна взаємодія. Комунікативна взаємодія, наголошує О. Се-

ліванова, керована канонами мовленнєвого жанру, типу дискурсу, формою та способом комунікації тощо. Відхилення від стандартів або спричиняє формування нових зразків дискурсу, або призводить до неуспішного, конфліктного типу спілкування [7, с. 45].

Зазначимо, що в науковій літературі зазвичай існують такі типи комунікативної взаємодії, як комунікативна кооперація, комунікативне суперництво і комунікативний конфлікт. Комунікативна кооперація (співробітництво) характеризується узгодженістю намірів, стратегічних програм комунікантів, симетричними відношеннями між ними, балансом комунікативних статусів, ефективністю й оптимальністю спілкування. Комунікативний конфлікт визначений неузгодженістю намірів, стратегічних програм комунікантів, асиметричними відношеннями між ними, дисбалансом статусів особи, результатом чого переважно є припинення спілкування, небажання подальшого продовження комунікації. Комунікативний конфлікт протиставлений комунікативній кооперації (співробітництву) і зазвичай супроводжується негативними емоціями. Комунікативне суперництво характеризується прагненням здобути інтелектуальну перевагу, здійснити свої наміри в диспуті, дискусії, підвищити власний статус особи. Однак виділення цього типу може відбуватися за іншим принципом класифікації, можливо, іллокутивним, адже комунікативне суперництво все ж таки прагне асиметрії відношень комунікантів і відповідно може призвести до комунікативного конфлікту [4].

Засобами реалізації означеної педагогічної умови, на нашу думку, мають стати проблемні лекції, дискусії, диспути, кейс-навчання, завдання яких полягають не в переданні певних знань, а в тому, щоб навчити студентів справлятися з унікальними та нетиповими ситуаціями, що реально виникають у процесі професійної діяльності, розвивати навички аналізу і прийняття рішень. При цьому студенти опановуватимуть специфіку професійного спілкування, поширюватимуть запас професійної термінології, що визначено складниками гносеологічного компонента у структурі сформованості комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери.

Іншою педагогічною умовою обрано «Залучення студентів до створення комунікативних моделей поведінки в соціономічній сфері».

Під комунікативною поведінкою І. Іванова розуміє сукупність мовних і позамовних дій, здійснених комунікантами в межах комунікативного акту з метою досягнення ко-

мунікативної мети (стратегічного результату) певної вербальної взаємодії. На підставі студіювання наукових розвідок М. Бореллі, Н. Ладеманна, Ю. Сорокіна, В. Тарасова, які вважають, що в кожній культурі діють стандарти, які дозволяють визначити, яка поведінка є нормою, дослідниця доходить висновку, що неволодіння комунікативними моделями поведінки може призвести до непорозуміння і культурного шоку [3, с. 107].

Комунікативні моделі поведінки, зазначає І. Іванова, можуть бути вербальними, невербальними та змішаними. До професійно орієнтованих вербальних моделей вона відносить: форми звернення до ділових партнерів; норми поведінки під час влаштування на роботу; норми заповнення анкет та написання автобіографій; етикет телефонної розмови; правила написання ділового листа; правила ведення ділових зустрічей та переговорів. Моделі невербальної поведінки, за твердженням автора, включають: паралінгвістичні (інтонація, паузи, дикція, темп, гучність, ритміка, тональність, мелодика та ін.); екстралінгвістичні (різні шуми, сміх, плач тощо); кінестетичні (жести, міміка, контакт очей); проксемастичні (пози, рухи тіла, дистанція, тобто просторово-часова організація спілкування) [3, с. 108].

Вважаємо, що знання комунікативних моделей поведінки дозволить майбутнім фахівцям належним чином взаємодіяти у культурному розмаїтті реальних професійних ситуацій. Реалізація цієї педагогічної умови передбачає застосування інтерактивних методів навчання (рольові і ділові ігри, розроблення і захист навчальних проектів тощо), самостійну роботу студентів. Такі форми, методи і засоби навчання сприятимуть формуванню й розвитку складників праксеологічного компонента комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери, а саме розвитку мовленнєвої грамотності, набуттю перцептивних і рефлексивних умінь, умінь розуміння й використання засобів невербальної комунікації.

Наступною педагогічною умовою формування комунікативної компетентності студентів є «Педагогічна підтримка становлення майбутніх фахівців соціономічної сфери як суб'єктів професійної комунікації».

Поняття «педагогічна підтримка» науковцями розглядається по-різному, зокрема як надання допомоги у вирішенні проблем розвитку індивіда (А. Андреева, Т. Анохіна, О. Газман), активна співучасть у життєвому самовизначенні особистості, підготовка до здійснення вибору в проблемних ситуаціях, самореалізація й усунення суб'єктивних перешкод розвитку (Г. Костюк, А. Маслоу,

В. Рибалка, К. Роджерс та ін.), особлива сфера педагогічної діяльності, що спрямована на самовизначення людини як індивідуальності, забезпечення певних сприятливих умов, які б виявили й розкрили потенційні можливості особистості (В. Бердеханова, О. Газман, М. Кузьмін, З. Малькова, А. Мудрик, Л. Новікова, Т. Фролова, І. Якиманська та ін.).

Вибір означеної педагогічної умови зумовлений насамперед тим, що студенти, особливо на перших курсах, недостатньо виявляють ініціативність, часто пасивні під час лекцій і практичних занять, вони побоюються виступати перед аудиторією, нездатні спланувати й ефективно організувати навчальну, самоосвітню діяльність. Крім цього, деяким студентам, учорашнім школярам, притаманні сором'язливість, недостатнє володіння комунікативними стратегіями, невпевненість тощо.

З огляду на це, вони потребують допомоги, підтримки з боку викладача, який постає транслятором соціального досвіду й презентує суб'єктам освітнього процесу способи його засвоєння, форми та методи особистісного зростання. Тобто педагогічна підтримка передбачає створення ціннісних умов для формування особистістю власної програми саморозвитку. Завдання викладача полягає в тому, щоб навчити майбутніх фахівців ставити мету, формулювати завдання, планувати свою навчальну діяльність, визначити способи її реалізації й досягати необхідного результату.

Ми суголосні з твердженням Т. Осипової, яка педагогічну підтримку розуміє як складну систему педагогічної діяльності, що розкриває особистісний потенціал людини і містить у собі допомогу студентам у подоланні соціальних, психологічних й особистісних труднощів шляхом створення відповідних психолого-педагогічних умов, як спільний процес визначення власних професійних інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання проблем, що заважають суб'єктам педагогічної взаємодії досягати бажаних результатів у навчанні, самовихованні, спілкуванні в майбутній професійній діяльності [5, с. 95].

Визначаючи загальнокультурні орієнтири підготовки майбутніх викладачів О. Євсюков наголошує на тому, що в цьому процесі важливо зважити на такі характеристики діяльності суб'єктів навчання, як творчий підхід до вирішення завдання, здатність пристосуватися до нестандартних ситуацій, що є більш цінною властивістю, аніж ретельність, обов'язковість виконання завдань. Науковець акцентує увагу на необхідності дотримання гуманіс-

тичної позиції у взаємодії викладача зі студентами, діалог ціннісних систем суб'єктів взаємодії. На його думку, ціннісно-смилові умови взаємодії передбачають здатність викладача надавати різнопланову педагогічну підтримку майбутнім викладачам. Вона визначається створенням ситуацій вибору з багатьма альтернативами, які забезпечують суб'єктам навчання свободу пошуку варіантів саморозвитку, проясненням сутності засвоєваних знань відповідно до критеріїв їх моральності. Педагогічна підтримка самоорганізації особистості відтворює діяльність свідомості, що просувається від повторення чужого до вироблення свого. За такої організації навчального матеріалу свідомість починає оперувати не стільки завченим знанням, скільки пошуком джерела його смислу, співвіднесенням його сутності з актуальними значеннями, встановленням причинно-наслідкових й інтуїтивних зв'язків тощо, тобто здійснює самоорганізацію особистісних сенсів [2, с. 90].

На нашу думку, педагогічна підтримка становлення майбутніх фахівців соціономічної сфери як суб'єктів професійної комунікації сприятиме формуванню й розвитку у студентів складників суб'єктного компонента комунікативної компетентності, а саме комунікативної толерантності, набуттю вмінь емоційної саморегуляції, емпатії, конфліктоусталеності засобами тренінгів спілкування й емоційної саморегуляції, а також розроблення траєкторій індивідуального розвитку.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, доходимо висновку, що визначені педагогічні умови (систематизація знань щодо варіативності комунікативної взаємодії в соціальній сфері, залучення студентів до розроблення комунікативних моделей поведінки в соціальній сфері, педагогічна підтримка становлення майбутніх фахівців соціономічної сфери як суб'єктів професійної комунікації) сприятиме формуванню комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери у процесі професійної підготовки.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо в розробленні й апробації експериментальної методики формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вашенко Г. Загальні методи навчання. – Мюнхен (УВУ), 1949. – Ч. 1. – 90 с.
2. Євсюков О. Загальнокультурні орієнтири підготовки майбутніх викладачів вищих аграрних на-

вчальних закладів. Проблеми освіти: зб наук. праць. – Вінниця–Київ, 2015. – С. 90–95.

3. Іванова І. Засвоєння комунікативних моделей поведінки у процесі співвивчення мов і культур як основа розвитку полікультурної особистості. Психолого-педагогічні науки. – 2013. – № 3. – С. 107–110.

4. Комунікативна взаємодія, її типи. Лінгвопрагматика. – URL: http://studopedia.com.ua/1_392459_komunikativna-vzaiemodiya-ii-tipi-lingvopragmatika.html.

5. Осипова Т. Педагогічна підтримка як умова підготовки майбутніх учителів до наставницької ді-

яльності. Вісник Черкаського університету. – Серія: Педагогічні науки: зб. наук. пр. – Черкаси, 2013. – № 37(290). – С. 93–101.

6. Решетова З. Психологические основы профессионального обучения. – М.: Изд-во МГУ, 1985. – 207 с.

7. Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.

8. Хударковський К. Компетентнісний підхід як основа стратегії управління якістю освіти / К. І. Хударковський, А. І. Комишан. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2007. – № 16. – С. 44–50.

УДК 378.371

ВНУТРІШНЬО-ОСОБИСТІСНА КОМПЕТЕНЦІЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ ПАРАДИГМ

Савчук О.П., к. пед. н.,
викладач кафедри технологічної та професійної освіти
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

У статті аналізуються сучасні дослідження проблеми підготовки майбутнього вчителя. Статтю присвячено проблемі формування внутрішньо-особистісної компетенції майбутніх педагогів у контексті сучасних освітньо-виховних парадигм. У статті проаналізовано педагогічні концепції мислителів та їхні основні підходи до духовно-морального виховання молодого покоління. Розглянута структура внутрішньо-особистісної компетенції майбутніх педагогів: педагогічна культура, морально-духовні якості та етико-естетична культура. Автор окреслює основні структурні елементи, вказує на способи вдосконалення такої діяльності. Підкреслено важливість вітчизняного педагогічного досвіду з духовно-морального виховання майбутніх учителів для теорії і практики духовно-морального виховання в Україні. Здійснено аналіз останніх джерел та публікацій з досліджуваної теми.

Ключові слова: професійна підготовка, педагогічна культура, морально-духовні якості, етико-естетична культура, майбутні вчителі, компетенція.

В статье анализируются современные исследования проблемы подготовки будущего учителя. Статья посвящена проблеме формирования внутриличностной компетенции будущих педагогов в контексте современных образовательно-воспитательных парадигм. В статье проанализированы педагогические концепции мыслителей и их основные подходы к духовно-нравственному воспитанию молодого поколения. Рассмотрена структура внутриличностной компетенции будущих педагогов: педагогическая культура, морально-духовные качества, этико-эстетическая культура. Автор очерчивает основные структурные элементы, указывает на способы совершенствования такой деятельности. Подчеркнута важность отечественного педагогического опыта по духовно-нравственному воспитанию будущих учителей для теории и практики духовно-нравственного воспитания в Украине. Осуществлен анализ последних источников и публикаций изучаемой темы.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, педагогическая культура, морально-духовные качества, этико-эстетическая культура, будущие учителя, компетенция.

Savchuk Ye.P. INTERNAL-PERSONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHER IN THE CONTEXT OF MODERN EDUCATIONAL LEARNING PARADIGM

The article analyses modern researches of the problem of teacher training. The article brings to light the essence on the concept of internal-personal competence of future teachers in the context of modern educational and educational paradigms. Their main pedagogical concepts and approaches to the youth spiritual and moral education are analyzed. The structure of the concept of internal-personal competence of future teachers: pedagogical culture, moral culture, ethical and aesthetical culture. The author defines its main structural elements, and provides guidance on how it can be improved. The importance of native pedagogical experience on spiritual and moral education for theory and practice has been underlined. The analysis of sources and recent publications of the subject.

Key words: professional training, pedagogical culture, moral and spiritual qualities, ethical and aesthetical culture, future teachers, spirituality, morality, competence.